

Rómsky sen: možnosti a limity politickej a straníckej participácie Rómov

Pečínka, P.: (2009) Rómské strany a politici v Evropě.
Brno: Nakladatelství Doplněk, 196 s.

Jozef Lenč

Key words: book review, Roma people, participation

„Máme sen, konkrétny politický sen, v ktorom zákony platia pre každého a pre všetkých a to vďaka právnemu systému, ktorý je schopný zabezpečiť demokraciu, slobodu pre každého občana, a ktorý je schopný pružne reagovať na zmeny v spoločnosti a v ekonomike i na globálne zmeny.“ (Pečínka, 2009:99) Tento krátky úryvok z Deklarácie rómskeho národa, ktorá uzrela svetlo sveta v roku 2004 v mnohom symbolizuje úsilie Rómov zaujať dôstojné a rovnocenné postavenie medzi európskymi národmi. Práve spoločensko-právna rovnosť, adekvátna miera slobody (pohybu) a možnosť, resp. predovšetkým schopnosť aktívne participovať na, a v rámci, reprezentatívnej demokracie sú kľúčovými prvkami zlepšenia postavenia (v sociálnej, ekonomickej ako aj politickej rovine) rómskeho etnika. Komunita, ktorá napriek svojej už „bradatej“ historickej prítomnosti na starom kontinente neustále zápasí s rôznymi podobami diskriminácie. Diskriminácia a (verzus) neprispôsobilosť, resp. neochota asimilácie a ústupu od „nespoločenských“ tradícií sú rozhodujúcimi determinantami aktuálneho postavenia Rómov a jeho limitov ďalšieho vývoja.

Na jednej strane sa prehľbuje vzájomné odcudzovanie medzi rómskou komunitou, ktorá sa aj vďaka svojmu nelichotivému sociálnemu statusu dostáva (zostáva) na okraj spoločnosti – miest a obcí, bodovaním get a osád – a majoritou, ktorá viní Rómov z príživníctva, neochoty podriaďiť sa platným sociálno-spoločenským konvenciám a v neposlednom rade zo zhoršovania medzinárodno-politického postavenia krajín, ktoré sú postihnuté rómskou problematikou (migrácia a pod.). Na druhej strane narastá prílev financií poskytovaných na riešenie rómskej otázky, ktoré v spojitosti a aktivitami odborníkov z oblasti romistiky pôsobia v úlohe tých, ktorí sa usilujú obrusovať hrany a prinášať akceptovateľné riešenia. Avšak peniaze nie sú liekom na spomínané odcudzenie. Odborníci a akademici

uzavretí vo svojich kabinetoch nezmenia pohľad tých, ktorí sú dennodenne v bytostnom prepojení s otázkou súžitia majority a Rómov. Aj keď aj na poli vedeckého skúmania a vzájomného poznávania je čo to naprávať – doháňať. Jedným z príspevkov, ako spoznať jeden druhého – v tomto smere najmä rómske politické aktivity – je aj publikácia českého politológa a šéfredaktora *Romano hangos* (Rómsky hlas) Pavla Pečínku – **Rómske strany a politici v Európe**, ktorá vyšla v minulom roku v brnenskom vydavateľstve Doplněk a ako uvádza sám autor aj za pomoci Centra aplikovanej antropológie a terénneho výskumu (CAAT) Katedry antropológických a historických vied FF ZUČ.

Stalo sa už zaužívaným klišé, že súčasnosť je dobou rýchlou, uponáhľanou s nadmierou rôznych informácií nežičlivou k postihnutiu všetkých rovín a adekvátnej selekcii prichádzajúcich zvestí, čo v mnohom napomáha k povrchnosti. Oná povrchnosť však prináša mnohé negatíva. Či už v rovine odsudzovania inakosti, alebo v prílišnom strachu z odlišnosti. Obe v sebe však zhodne implikujú prejavy neznášanlivosti, ktoré môžu vyústiť do konfliktov – predovšetkým v rovine majorita verzus minorita. Nebezpečenstvo povrchnosti si uvedomuje aj Pavel Pečínka. „*Rómsku politiku pozná nerómska väčšina prevažne z útržkov v masmédiách.*“ (Pečínka, 2009:6) Z čoho sa podľa autora najvýraznejšie zachovávajú v pamäti emotívne zábery na protestujúcich Rómov, hlučného davu požadujúceho ochranu či sociálne dávky, alebo v neposlednom rade brániacich svoje domovy, či rabujúcich obchody (ako sa to dialo na východnom Slovensku pred niekoľkými rokmi). Autor však odmieta takúto bulvárnu optiku rómskej politiky. V tomto kontexte sa už niekoľko rokov zaoberá analýzou a prezentovaním špecifických podôb politickej angažovanosti menšín v Českej republike. A keďže ako sám konštatuje, „*v súčasnosti už nie je rómska politická scéna v krajinách osídlených Cigánmi úplne neviditeľná a zanedbateľná,*“ (Pečínka, 2009:7) rozhodol sa napísať predmetnú publikáciu prezentujúcu, prednostne nerómskym čitateľom, aktivity, limity a perspektívy rómskych politických strán a politických elít v medziach európskej politiky.

Predloženú prácu pojmal ako študijný text, ktorý má poslucháčom antropológie ako aj politológie priblížiť problematiku rómskej politickej participácie na národných i nadnárodných demokratických inštitúciách. Kniha svojim obsahom a rozložením jednotlivých častí (kapitol) v mnohom pripomína texty blízke dizertačným prácam a študijným materiálom. Je rozdelená na desať častí, z ktorých sa samotnej problematike venujú kapitoly 4 až 8. Prvá časť (kapitola) je Úvodom do samotnej publikácie a predstavuje čitateľovi jednotlivé časti knihy. Počnúc zdôvodnením výberu témy a končiac prezentovaním

hypotéz výskumu. Tieto sú logicky stanovené a svojim obsahom späté s základným vymedzením výskumu. Zaujímavým „bonusom“ je okrem samotných hypotéz, ktoré sa málokedy objavujú, aj prezentácia výskumných otázok práce, ktoré majú dopomôcť k úspešnému zavŕšeniu práce autora. Na prvý pohľad je vidieť, že práve v rovine predprípravy výskumu si dal autor na svojej práci veľmi záležať. Toto podčiarkuje aj kvalitné spracovaná metodológia a výber prameňov, aj keď pri zdrojoch zo Slovenska nevyužil všetky možnosti, či už z produkcie Inštitútu pre verejné otázky, ale aj akademických pracovísk či Úradu vlády. Tretia kapitola sa napokon venuje teórii etnicko-regionálnej reprezentácie na národnej a nadnárodnej úrovni (Európsky parlament). Tu sa autor pokúša predstaviť politické strany menších, kreujúce sa na báze regionálnej či etnickej špecifickosti. V tomto smere je nutné uviesť, že autor mohol prejavovať viac úsilia pri definovaní politických strán a ich špecifického variantu v podobe etnicko-regionálnych zoskupení. Vychádzajúc z faktu, že sám je absolventom politologického štúdia. Teória politických strán sa mohla vo väčšej miere opierať o primárne zdroje a nie len o práce Fialu a Strmisku, aj keď je nutné podotknúť, že česká politológia poskytuje veľké množstvo kvalitných prác.

Vyššie už bolo spomenuté, že od štvrtej kapitoly začína autor samotnú analýzu politických aktivít Rómov. Avšak prv, než predstaví jednotlivé stranícke subjekty, pristavuje sa pri, na prvý pohľad možno zanedbateľnom probléme, definície statusu Rómov. Kto sú Rómovia? Bez odpovede na túto otázku, nie je možné postihnúť komplikovanosť problematiky limitov politickej participácie a vytvárania politických elít v rámci tohto etnika. Autor pri hľadaní odpovede použil zaujímavú metódu. Polemiku v rovine dilemy teoretického vymedzenia rómskych elít a politickej reprezentácie, ktorá prebieha v českej akademickej obci. *„Príznačné pre Česko je, že zatiaľ čo širšia nerómska verejnosť rómsku elitu a jej názory, postoje a praktické pôsobenie buď nepozná, alebo jej elita splýva s niekoľkými rómskymi umelcami ... v obci nerómskych špecialistov na Rómov panujú niekoľko rokov urputné spory, vedené často nie len medzi skupinami, ale medzi výraznými osobnosťami.“* (Pečínka, 2009:18) Autor využil práve spomínané spory a na báze konfliktnnej línie vymedzenia statusu Rómov a ich elít medzi Jakoubkom s Hirtom na jednej strane a Baršom (spolu s Uhlom, Jařabom a inými) na strane druhej, sa pokúsil predložiť vlastnú definíciu. Avšak v tomto smere nebol úspešný tak, ako si to azda sám predstavoval. S úmyslom byť arbitrom, či nestranným pozorovateľom a azda i mediátorom onoho sporu sa nakoniec sám priznáva, že bude skúmať najmä pravdivosť záverov Jakoubka s Hirtom, čím sa nevedomky

prihlásil k tábore ich oponentov a to navzdory tomu, že sa „bráni vyslovovať k tomu, ktorá strana sporu, či skôr ktorý jedinec má najbližšie k pochopeniu k pochopeniu situácie a či koncepcie by priniesli jednoznačné riešenie.“ (Pečínka, 2009:30)

Piata časť publikácie sa sústreďuje na pôvod Rómov v Európe. Presne vymedzuje ich historické, sociálne a kultúrne špecifiká oproti iným etnikám, na území ktorých sa postupne usídľovali. Prvom rade poskytuje ucelenú a tradičnú etymológiu pomenovania Cigáň – Róm, ktorá sa postupne od hanlivého cigáň transformovala (predovšetkým v stredoeurópskom priestore) na označenie akceptujúce vlastné vnímanie z pohľadu etnika t.j. Róm. Následne ponúka informácie o počtoch Rómov jednotlivých európskych štátoch, ich jazykovej rôznorodosti a neposlednom rade o ich postavení v nedemokratických režimoch ako aj v demokraciách v súvislosti s pretrvávajúcim kastovníctvom tak navonok ako aj do vnútra etnika. Zaujímavým by mohlo byť spracovanie rómskej religiozity, ktoré by však muselo byť rozsiahlejšie, než tomu je v tejto knihe. V neposlednom rade je nutné uviesť, že je veľmi správne, že autor nepodľahol „falošnej politickej korektnosti“ a prezentoval najchúlostivejšie problémy, ktoré sú spojené so spolunažívaním s Rómami a to nevzdelanosť, negramotnosť a kriminalitu Rómov, ktoré v mnohom obmedzujú politickú participáciu etnika, profilovanie politických elít a tiež vzájomné spolunažívanie rómskej minority a nerómskej majority.

Konečne v šiestej kapitole sa autor dostáva k samotnej téme a to konkrétne k politickým aktivitám Rómov v jednotlivých európskych štátoch. O dôležitosti tejto časti svedčí aj jej rozsah, ktorý presahuje štyridsať strán a spolu s nasledujúcou kapitolou patrí k najdlhším v publikácii. V jej úvode sa Pečínka venuje histórii rómskej politickej a spoločenskej (kultúrnej) organizovanosti. Ďalej sa zamýšľa nad (ne)úspešnosťou rómskych politických strán, resp. účasťou Rómov na kandidátkach nerómskych strán. Nasleduje viac či menej (podľa tej ktorej krajiny) popis jednotlivých európskych krajín, ktoré sú obývané rómskym etnikom s neraz až priveľmi povrchnou analýzou tamojšej politickej participácie Rómov. Na druhej strane sú však krajiny, ktorým sa autor venuje podrobnejšie. Medzi ne patria Rumunsko a Bulharsko a samozrejme Slovenská a Česká republika. V prípade Slovenska mapuje situáciu od roku 1990 do roku 2006, kde hodnotí tak aktivity Rómov, ich politické strany ako aj vybraných jednotlivcov. Častokrát konštatuje, že Rómovia sa v rámci zápasu strán o hlasy voličov stávajú jednoduchým cieľom pre špekulantov, resp. podvodníkov, ktorí si neraz popularitu jednoducho kupujú. Poslednou skúmanou krajinou je samozrejme Česká republika, resp. spätne Československo. Na dvadsiatich stranách sú

analyzované jednotlivé stranické subjekty a hodnotené politické elity, najmä tí, ktorí sa angažovali v tzv. vysokej politike a pôsobili v parlamentoch ČSFR a ČR. Najväčší priestor je samozrejme poskytnutý Rómskej občianskej iniciatíve (ROI), najstabilnejšej, čo do dĺžky jej existencie, politickej strany Rómov. Vnútornú fragmentáciu tohto zoskupenia autor najvýstižnejšie zas analyzuje na pôsobení dua Ščuka-Ličartovský, ktorí stáli vo vedení ROI. Signifikatným znakom ROI, ale aj ostatných rómskych strán (Demokratický zväz Rómov, Hnutie angažovaných Rómov a pod.) sú vnútrostranícke rozpory, štiepenie, pochybné elity často s kriminálnou minulosťou, vzájomné konflikty reprezentantov rómskeho etnika a následná nedôvera tak v očiach majority voči týmto stranám, ale predovšetkým rómskej komunity, ktorá tak zásadne nevolí rómske politické strany. Za všetko hovorí zdôvodnenie abdikácie predsedu Ličartovského, ktoré uvádza autor, „*dálej tiež z tejto strany vystupujem (Ličartovský z ROI, pozn. autora) ... dôvodom sú lživé klamstvá o mojej osobe, napr. kriminálnik, psychopat, feľák, nula zo strany p. podpredsedu Miroslava Kariku.*“ (Pečínka, 2009:72) Záver kapitoly je zameraný na výpočet úspechov, resp. skôr účasti rómskych kandidátov na kandidátkach jednotlivých väčšinových politických strán počnúc parlamentnými voľbami 1992 a končiac komunálnymi voľbami 2006. Autor v tomto smere úplne vynecháva (bez zdôvodnenia) senátne voľby, avšak je to možno dôvodu neúčasti rómskych kandidátov, čo však autor mal uviesť.

Jednoznačne najobsiahlejšou kapitolou je tá, ktorá sa zameriava na európsku rovinu politických aktivít Rómov. Tu sa najskôr v troch podkapitolách Pečínka venuje rómskym nadnárodným, resp. presnejšie medzinárodným politickým združeniam, ktoré sa však viac než na politické strany skôr ponášajú – samé seba definujú – na celoeurópske pan-rómske združenia, usilujúce sa o pozdvihnutie postavenia Rómov v Európe – kodifikácia jazyka, odškodnenie za holokaust či kreovanie vlajky a determinovanie práv a slobôd (napr. kočovníctvo). Autor pri ich prezentácii ide od najstaršej podoby inštitucionalizácie rómskych požiadaviek vo forme Medzinárodnej rómskej únie (7.1), cez Rómsky národný kongres (7.2) až po iniciatívu Rady Európy, ktorá vyústila do vzniku Európskeho fóra Rómov a Travelerov (7.3). V prípade prvých dvoch organizácii sa podobne ako pri českých a slovenských politických aktivitách Rómov objavujú tradičné neduhy akými sú korupcia, autoritatívne správanie sa reprezentantov a politických elít či dokonca nezákonné kroky niektorých z nich. Opätovne sa tu napríklad stretáme s menom Ščuka. Autora však treba opätovne pochváliť za objektivitu a odosobnenie sa. Zaujímavým nóvom (prínosom) týchto častí (7.1 a 7.2) sú

predovšetkým prezentácia Deklarácie rómskeho národa a zaujímavé porovnanie Rudka Kawczynského (predsedu RNC) s významným americkým ľudsko-právnym aktivistom Malcolmom X a rovnako aj úsilie Rómskeho národného kongresu vystupovať v podobne ako v Indii Indický národný kongres (INC), resp. juhoafrický Africký národný kongres (ANC) Nelsona Mandelu. Záver tejto kapitoly napokon autor venuje rómskym zástupcom v Európskom parlamente (do roku 2006). V jednotlivých popisoch jedného ľavicového (Heredia; Španielsko 1986-1999) a dvoch pravicových (Jároka a Mohácsiová; Maďarsko od 2004) sa striedavo venuje ich politickému životopisu a aktivitám na pôde EP.

Posledná (8) kapitola je sumarizáciou celej knihy so špecifickým zameraním na stanovené hypotézy. Pri jej čítaní však čitateľovi až na záverečné hodnotenie – potvrdila sa (hypotéza č. 1) a potvrdila sa len čiastočne (hypotéza č. 2) nie je presne jasné v akom rozsahu sa autor popasoval s výskumnými otázkami a akým spôsobom dospel k prezentovaným záverom. Síce v tejto časti konštatuje, že *„periférne postavenie Cigánov sa tiež podpisuje už na dobe vzniku, podobe, zameraní, fungovaní či samotnom názve prvých organizácií,“* (Pečínka, 2009:150) avšak neponúka akúsi vyššiu pridanú hodnotu, čo s tým a ako ďalej. Čo s demograficky rastúcim elektorátom rómskej populácie? Aký to bude mať dopad na (najmä) stredoeurópske posttotalitné demokracie?

Rómovia podobne ako iné menšiny, nielen v Európe, majú svoje sny. Sny o vlastnom štáte, autonómii alebo aspoň o dôstojných životných podmienkach. V demokratickom prostredí je toto možné dosiahnuť len prostredníctvom politických strán. A tak ich dôstojná existencia v prostredí rómskeho etnika je jedinou cestou ako zabezpečiť všeobecne akceptovateľné postavenie Rómov v Európe 21. Storočia. Pavel Pečínka vo svojej knihe **Rómske strany a politici v Európe** (2009) síce hutne a s vysokou mierou odbornosti popisuje úspechy a neúspechy rómskych politických elít a strán avšak žiaľ neponúka možné riešenia pre budúcnosť. Avšak to je asi údel komplikovanosti celej rómskej problematiky. Čitateľovi tak neostáva nič iné len dúfať, že časom sa dočká aj riešení, že toto nezostane len neuskutočneným rómskym snom.